

Pesem kmečkega dekleta

Ilustriral A. Žnidaršič

Oj, sestre, pogledjte, že lan je dozorel!
Kako se zlatorumeno blešči!
Zdaj ga populiti urno hitimo
in ga po travnikih še razgrnimo,
da se v travi lepo nam zrosi.
Trle ga bomo v jesenskih nočeh,
to bo veselja, oj, to bo spet smeh!
Fantje ga naši nam bodo sušili
in nam vesele dovtipe drobili.

Po zimi kolovrati bodo brneli,
sukali nit bodo prsti nam beli,
zunaj pa z burjo spatoval bo sneg.
Pipo iz ust ded naš stari si vzame,
kot iz rokava jih stresati jame
pravlјice mične in samih čudes.
Nihče ne dvomi, da to ni vse res.

Moj očka je tkalec in platno mi stkal bo.
V poletnem si soncu ga bom obelila.
Potem pa si sama bom balo sešila.
Da skrinja se brž napolnila mi bo,
ker me moj ženin že čaka težko.

V. N.

Slovenski ženitovanjski običaji

Običaji so važen izraz ljudskega mišljenja in čustvovanja. Zlasti v starejši dobi, ko je bila civilizacija mnogo manj razširjena na podeželju, je bilo ljudsko življenje vse bolj samoniklo in pristno. Zato so bili vsakovrstni običaji, spremljajoči važne dneve v letu in življenju, mnogo bolj razviti kot dandanes, ko iz dneva v dan bolj zamirajo. Običaji so naša častitljiva starina. Mnoge med njimi so poznali še naši predniki v svoji pradomovini za Karpati, drugi pa so se razvili v stoletjih v novi, današnji domovini.

Med običaji, ki so v navadi ali so vsaj še ponekod bili pred nedavnim časom ob dogodkih v življenju posameznika, so najbolj razviti svatbeni ali ženitovanjski običaji. Ti so med kmečkim ljudstvom tudi še najbolj trdno zakoreninjeni. Nekatere navade v njih so enake v vseh slovenskih pokrajinah, druge pa so različne. Prav na kratko si jih hočemo ogledati.

Ógledi. Ponekod so ohranjene še posebne navade ob priliki, ko gre fant s svojim spremljevalcem v ógledi. Predstavita se v dolgem pogovoru kot popotnika, ki sta videla v parih ptičke, ribe itd., zato si mora še fant poiskati svoj par. Ali pa se izdajata za lovca, ki jima je srna ušla v to hišo in jo želita videti. Šele po ovinkih pridejo do namena svojega obiska.

V svate vabijo. Pravi ženitovanjski običaji se prično z vabljenjem svatov na gostijo. Ko sta mlada dva dala oklice ali so ju »zapisali« in ko je dome-

njena nevestina dota, se prično priprave za poroko. V nekaterih krajih, na Gorenjskem in v Beli Krajini, vabi na gostijo ženin sam z očetom ali kakim sorodnikom; nevesta z družico pa vabi svoje svate. Ta

vabila so kratka, n. pr.: »Hvaljen bodi Jezus Kristus! Oče in mati so naju poslali, da povabiva v imenu Boga Očeta, Sina in Svetega Duha vas v svate, vse druge pa na ženitovanje, ki bo...« Vabilca nato pogostijo. — Vse slovesneje pa vabijo na Štajerskem in v Slovenski Krajini. Tu imajo za to posebna (po)zvača, pozvačina (pozavčina). V štajerskih krajih ima

za klobukom šopek, v rokah okrašeno palico, včasih tudi kako pisano ruto čez život. V prekmurskih krajih pa je pozvačin pokrit s klobukom, do metra visokim, v katerem so pavova peresa, cvetlice iz papirja, z njega pa visé čez obraz dolgi trakovi, tako da ga ni mōči spoznati. Čez prsi in hrbet ima prepete brisalke in rute, pod koleno ima privezane zvonce, čez pleča mu visi torba, v kateri ima »vrtanik« (bel kruh), na drugi strani pa mu visi majolika, ki ima v enem predelu vino (ki ga ponujata kot »snehino mleko«), v drugem pa proso, s katerim ponagajata hlastnemu pivcu. V eni roki ima rog, ki nanj stalno piha, v drugi pa leseno sekuro, obito z jezevo kožo, ki jo marsikdo okusi. Pozvačina, ki hodita navadno družno, sta vsa kot začarana; po starih cenikih — »zemljevidih« iščeta hišo, kamor gresta vabit in po dolgih morčijah prideta vanjo. Tu najprej povesta dolgo šaljivo vabilo, nakar ju pogostijo.

Bala. S pripravami za poroko je združeno tudi pripravljanje bale, ki jo dan pred poroko peljejo z nevestinega doma na ženinovega. To se vrši zlasti slovesno na Gorenjskem. Tik preden odpeljejo balo, pridejo v hišo zastopniki vaških fantov, ki izročé ženinu zapečaten pismo, v katerem ga terjajo odstotke od nevestine dote, zlasti, če jo odpelje v drugo vas. Razvije se živahno pogajanje, polno šale in nagajivosti. — Ko je bala ali bališ na vozu, poženó konje, ki pa nočejo potegniti. Najdejo, da manjka »peto kolo« pri vozu. Zato prinašajo obod rešeta, lesen krožnik itd., a zaman. Šele ko mati prinesó velik hleb pšeničnega kruha in ga z nožem pritrdi na skrinjo, se voz zgane.

Če peljejo balo po dolgi poti ali v tujo vas, napravijo fantje pregrajo ali »šrango«, tako da potegnejo čez pot vrv, žrd ali kaj podobnega. Tudi tu se razvije razgovor in končno se mora ženin odkupiti. Ta večer se imenuje devičnik in se pri ženinu zbero sosede in drugi gostje na večerjo.

Poroka. V nekaterih krajih se poročajo v nedeljo z mašo, drugod v ponedeljek ali sredo. K poroki gre nevesta z družico, drugo z drugom ali družbanom; ženin gre z drugom ali družico. Starešina je ponekod eden, drugi je le priča; teta ali posnehálja jih spremlja, da ponekod deli zlasti otrokom potice. Ko pride ženin s svojo družbo na nevestin dom, je tu vse zaprto. Zunanji trkajo in kličejo, notranji pa jih vprašujejo, kdo so in kaj bi radi. Ti prosijo vstopa, ker bi se radi o nečem pomenili, oni pa jih vprašajo po porokih njihove zanesljivosti. Potem ko jim naštejejo nekaj nesprejemljivih porokov, prosi starešina, naj jih spuste v imenu sv. Trojice. Nato se vrata odpro.

Pravijo neke, da mora nevesta široko prestopiti cerkveni prag, da bo lahko rodila. Pri oltarju pa naj poklekne na rob ženinove suknje, da je ne bo pretepala. — Na katerega strani gore sveče z nemirnim plamenom, tisti bo kmalu umrl.

Ko gredo od poroke, vrže ženin pred cerkvijo drobiž med mladino, da bo imel srečo v zakonu. Na štajerskem so včasih otroci obešali cajne ob poti, da je nevesta vanje metala slaščice in pecivo.

Ponekod se vrši prvi dan gostija na nevestinem domu, drugod pa na ženinovem. Ko se zvečer zbero svatje, so nevestini zaprti v hiši, ženinovi pa zunaj prosijo, naj jih spuste v hišo in naj jim privedejo nekaj, kar imajo v hiši skrito. Notranjo skupino vodi starešina, ki jim pošlje skozi vrata kako našemljeno staro žensko. Zunanji jo odklonijo. Nato jim pošlje kakega fantiča, ki ima nekod preluknjano košaro na glavi. Za njim pride še kako dekle, tudi družica, a tudi ta ni prava. Končno šele jim privedejo nevesto in jih spusté v hišo.

Gostovanje se vrši povsod nekoliko drugače. V Beli Krajini prineso po molitvi na mizo juho in za njo po določenem redu ostale jedi. V Slovenski Kra-

jini pa najprej prinese drug skledo vode, s katero nevesta poskropi svate, češ če se kdo ni umil. Nato meče nevesta med navzoče orehe in lešnike, starešina pa deli skuto. Nato se vrste jedila, približno na četrto do pol ure posamezno; vmes pa plešejo in pojó. V Beli Krajini pride godec, preoblečen v popotnika, vino prodajat; kuharica pobira darove za »pogorelo« orodje, nato darujejo še nevesti. Na Gorenjskem je običajen ples »na podu«. Skoro povsod pa je običajno »zapečevanje« nepovabljenih fantov. — Gorenjci prodajajo »pogačo« najprej med svati, nato pa še po vasi. Ta pogača je okrašena s papirnatimi zastavicami, zlatimi okraski itd.

Ponekod je navada, da med gostijo razložé voz in ga spravijo na streho. Drugod pa hodijo svatje okoli sosedov »krast« razne jedi, ki jih potem prodajajo lastnikom ali jih pa skupno zavžijejo. — Edino v Beli Krajini je menda ohranjen običaj, da položé nevesti, ko pride na novi dom, v naročje otroka — »nakolenčé«, ki naj napoveduje prvorojenca. Tam tudi »mlada« napije tašči in vrže v kozarec denar.

Posebne navade se vrše tudi, ko gresta novoporočenca spat. Dajo jima jedil in pijač v sobo, drugod pa godejo in pojo pred vrati. Tudi šibo jima dajo v posteljo.

Z ženitovanjem so zvezane mnoge ljudske vere ali vraže. Te so spomin na pogansko davnino, ko je človek še povsod videl duhove, ki so mu hoteli škodovati in ko se je bal urokov, ki so jih povzročili zli pogledi. Danes je mnogo navad in vraž, ki jih ljudje ne razumejo več. Tako je mnogo streljanje ob ženitovanju imelo namen, odgnati zle duhove. Enako tudi ves ostali hrup in ropot (razbijanje posode). Istemu namenu je služila rdeča barva, ki je tu in tam še običajna; prav tako tudi zakrivanje nevestinega obraza. Tudi zapiranje vrat, je takega izvora. Mnogim vražam pa še danes vedo pomen: k poroki gredo v Beli Krajini od mize od leve proti desni, da bi bili na potu srečni. Nevesta naj eno srajco narobe obleče, da ji ne bodo čarovnice škodovale. Ponekod nesejo nevesto čez prag v ženinov dom, da bi ne bila nesrečna. Mnogi ti običaji so enaki ali podobni onim pri drugih Slovanih; nekatere imajo tudi drugi narodi in so prastari.